

mgr Piotr J. Malinowski
Wydział Filologiczny
Uniwersytet w Białymstoku

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

pt.

„Odwołania do technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)
w podręcznikach do nauki języka angielskiego wobec oczekiwań nauczycieli”

Podręczniki, jako podstawowy środek dydaktyczny, były na przestrzeni dziesięcioleci przedmiotem intensywnych badań mających na celu przede wszystkim ich ciągłe ulepszanie. W Polsce tradycje badawcze w zakresie podręcznikoznawstwa sięgają lat trzydziestych ubiegłego wieku (por. Mysłakowski 1936; Ingarden 1939). Dorobek polskich badaczy tej dziedziny (por. Lech 1964; Maziarz 1965; Parnowski 1973 i 1976; Okoń 1973 i 1995; Kojs 1975; Leja 1977; Koszewska 1977; Kupisiewicz 1977; Preuss-Kuchta 1991; Skrzypczak 1996; Półturzycki 2002) stanowił podwaliny badań nad podręcznikami glottodydaktycznymi (por. m.in. Pfeiffer 1975 i 2001; Kośla 1977 i 1981; Siatkowski 1979; Styszyński 2003; Kabus 2013; Kusiak-Pisowacka 2015; Andrychowicz-Trojanowska 2018a). Rozważania na temat roli i funkcji współczesnego podręcznika do nauki języków obcych prowadzą często do sugestii zastąpienia go narzędziem w całości wirtualnym, tzw. e-podręcznikiem (por. Majer 2015) bądź zasobami Internetu (por. Krajka 2002). Pomimo to papierowy podręcznik pozostaje wciąż głównym materiałem glottodydaktycznym na lekcji języka angielskiego w polskiej szkole podstawowej (por. Ellis 2009; Marczak i in. 2015; Paczuska i in. 2014), wnosząc znaczący wkład w skuteczność procesu N/U J2, co jest przedmiotem wielu badań empirycznych i analiz teoretycznych (por. Metera 2000; Łuczak-Łomża i Metera-Debaene 2002; Aleksandrowicz-Pędich 2003; Komorowska 2003; Metera-Debaene 2003; Bandura 2007; Habrat 2008; Drożdżał-Szelest 2010; Ellis 2010; Pawlak 2010; Sobkowiak 2010; Olpińska-Szkielko 2013; Król-Gierat 2014; Derenowski 2015; Majer 2016).

Twórcy nowoczesnych książek do nauki języków nie mogą pozostać obojętni na osiągnięcia technologiczne współczesnego świata, nowe rozwiązania dydaktyczne oraz fakt, że do szkół trafiają obecnie przedstawiciele pokolenia wychowanego w otoczeniu narzędzi cyfrowych. Z tych powodów autorzy podręczników glottodydaktycznych muszą wziąć pod uwagę nie tylko zapisy podstaw programowych, określających treści nauczania oraz zakres rozwijanych kompetencji w zakresie języka obcego nowożytnego, lecz także sposoby

nabywania wiedzy przez „cyfrowych tubylców”, dla których narzędzia technologii informacyjno-komputerowych (TIK) stanowią naturalny element rzeczywistości. Podręczniki uwzględniające potrzeby uczniów powinny także brać pod uwagę postulaty nowoczesnych koncepcji pedagogicznych, uwzględniających wyniki interdyscyplinarnych badań nad efektywnym uczeniem się (takich jak konstruktywizm i konektywizm), co wiąże się z umożliwianiem przejścia większej odpowiedzialności za uczenie się, dawaniem uczniom poczucia sprawczości poprzez oferowanie im większej swobody w podejmowaniu samodzielnych decyzji, innymi słowy – z rozszerzaniem autonomii uczących się.

Podjęty w niniejszej dysertacji temat dotyczy potencjału podręcznikowych zadań zawierających bezpośrednie odwołania do TIK do rozwijania kompetencji komputerowo-informacyjnych (KI) uczniów oraz ich autonomii, a także oczekiwań nauczycieli w tym zakresie. Do wyboru tematu przyczyniła się reforma edukacji, wprowadzająca do ostatnich dwóch roczników szkoły podstawowej nowe podręczniki zgodne z podstawą programową z roku 2017.

Formułowane w niniejszej rozprawie tezy i wnioski są rezultatem wnikliwej lektury literatury przedmiotu oraz analizy i interpretacji danych empirycznych zebranych w wyniku wszechstronnej wieloaspektowej ewaluacji podręczników oraz w trakcie wywiadów z nauczycielami wykorzystującymi te książki w praktyce. W części teoretycznej pracy omówiono rolę podręcznika we współczesnej edukacji językowej oraz funkcje, jakie powinien spełniać. Dyskusja objęła sposoby podejmowania przez nauczycieli kluczowych decyzji dotyczących wyboru podręcznika, a także ściśle związany z tym tematem najnowszy dorobek polskich językoznawców w zakresie metodologii badań podręczników do nauki języka angielskiego. W części tej przeanalizowano również korzyści płynące z zastosowania technologii cyfrowych w procesie N/U J2, głównie związane ze zwiększaniem autonomizacji pracy ucznia. Przegląd programowych zapisów dotyczących wykorzystania TIK w nauczaniu języków obcych dał asumpt do zaprezentowania roli technologii w procesie N/U J2 w polskiej szkole.

Badania własne w zakresie podręczników zostały zaprojektowane głównie w oparciu o osiągnięcia anglosaskich badaczy z zakresu ewaluacji materiałów glottodydaktycznych zaprezentowane we wstępnych rozdziałach teoretycznych. Za pomocą analizy ilościowej zawartych w podręcznikach odwołań *implicite* i *explicite* do TIK wskazano przede wszystkim książki i ich serie o największym nasyceniu treściami technologicznymi. Zgromadzone w efekcie przeglądu podręczników dane umożliwiły przeprowadzenie analizy jakościowej zadań podręcznikowych zawierających bezpośrednie odwołania do TIK. W badaniu wykorzystano specjalnie w tym celu skonstruowane tabele specyfikacyjne. W ten sposób oszacowano

potencjał zadań objętych badaniem do wspierania rozwoju zarówno kompetencji KI uczniów, jak i ich autonomii.

W trakcie wywiadów zebrano opinie nauczycieli wykorzystujących rzeczzone podręczniki na temat zależności między odwołaniami *explicite* do TIK w podręcznikach a rozwijaniem kompetencji KI oraz wspieraniem rozwoju autonomii ich podopiecznych. Zbadano także relacje pomiędzy potencjałem zadań podręcznikowych w zakresie wzmacniania badanych aspektów a oczekiwaniami nauczycieli wobec tych ćwiczeń.

Wyniki badania podręczników wskazują na zadowalający poziom potencjału zadań objętych analizą do rozwoju autonomii uczniów, a w zakresie rozwijania kompetencji KI – na poziom umiarkowany. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku możliwy rozwój nie ma wszechstronnego charakteru, na co wpływ ma przede wszystkim nierównomierny nacisk na poszczególne kategorie ewaluacyjne. Przeprowadzone analizy umożliwiają wskazanie serii podręczników najbardziej spełniających kryteria przyjęte w tabelach specyfikacyjnych. Badania dowodzą także, że duże nasycenie książek treściami związanymi z TIK nie jest równoznaczne z wysokim potencjałem do rozwijania umiejętności uczniów w obrębie obydwu płaszczyzn ewaluacji.

Z przeprowadzonych z nauczycielami wywiadów wyłania się niewysoki poziom wykorzystania przez nich podręcznikowych zadań zawierających bezpośrednio odwołania do TIK, motywowany głównie niedostatkami sprzętowymi oraz brakiem czasu i koniecznością realizowania programu nauczania, nastawionego w dużej mierze na przygotowanie do egzaminu ósmoklasisty. Respondenci w większości dostrzegają w zadaniach objętych analizą możliwości rozwoju autonomii swoich podopiecznych. Wspieranie kompetencji KI uczniów nie należy według nauczycieli do kanonu treści nauczanych podczas lekcji języka angielskiego, tym bardziej że w opinii wielu uczących nastolatki prezentują na ogół zadowalający poziom w tej dziedzinie.

W nawiązaniu do wyników przeprowadzonych badań w zakończeniu przedstawiono implikacje dydaktyczne dotyczące efektywniejszego wykorzystania podręcznikowych odwołań do TIK w praktyce szkolnej, a także zasugerowano włączenie wykorzystanych w badaniu tabel specyfikacyjnych do zestawu narzędzi wyboru podręcznika.

9 IX 2021 Piotr J. Malinowski